Regeringscommissaris seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel geweld

Zorgmanifest

Een commitment vanuit het hart van de zorg

Over dit zorgmanifest

De zorg is een van de grootste werkgevers van ons land. Vroeg of laat heeft iedereen zorg, en dus ook zorgverleners, nodig. Patiënten en cliënten zijn misschien wel op hun kwetsbaarst als ze zorg nodig hebben. Ze zijn afhankelijk van hun zorgverlener. Je hebt als zorgverlener dan ook samen met je collega's een grote verantwoordelijkheid voor de gezondheid en het welzijn van je patiënten of cliënten.

> *Daarom is veiligheid op de werkvloer zo belangrijk: tussen collega's onderling, tussen zorgverleners en patiënten of cliënten én tussen patiënten of cliënten onderling. Deze veiligheid is de basis voor vertrouwen, respect, professionele integriteit, kwaliteit van zorg en het welzijn van iedereen.*

Seksueel grensoverschrijdend gedrag hoort zeker niet thuis in de zorg.

> *Het is daarom noodzakelijk om seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan. Maar dat is niet genoeg. Ook integer en respectvol gedrag aanmoedigen is een voorwaarde voor de gewenste cultuurverandering, die leidt tot een psychologisch en sociaal veilige zorgsector voor zorgverleners én patiënten en cliënten.*

In dit zorgmanifest verbinden wij ons als sector aan de actieve en gezamenlijke inzet die dit vraagt.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag in de zorg

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een actueel, urgent en structureel probleem in onze samenleving. Met seksueel grensoverschrijdend gedrag bedoelen we 'seksueel getinte opmerkingen, gebaren of aanrakingen, die de ontvanger als grensoverschrijdend ervaart'.

Ook binnen de zorg erkennen we seksueel grensoverschrijdend gedrag als urgent probleem.

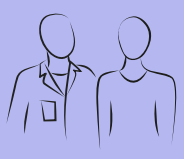
Het gedrag komt voor in verschillende zorgrelaties:
- In het contact tussen zorgverleners en patiënten of cliënten.
- In het contact tussen collega's.
- In het contact tussen patiënten of cliënten.

Het verschilt per werkveld hoe kwetsbaar deze zorgrelaties zijn voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het heeft in alle gevallen een **grote impact** op het slachtoffer/de melder, de pleger/beschuldigde, naasten, betrokken omstanders en collega's en de organisatie. Naast de (vaak blijvende) persoonlijke schade kan het ook leiden tot ziekteverzuim, juridische procedures, hoge kosten en imagoschade voor de organisatie.

Het gevolg? Minder vertrouwen in zorgverleners en hun beroepsgroep, minder plezier in het vak, talenten die uit de zorg vertrekken en schade aan de kwaliteit en veiligheid van de zorg. Dit willen we voorkomen.

Daarom onderstrepen we met dit manifest hoe belangrijk het is om integer en respectvol gedrag te bevorderen en seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen te gaan.

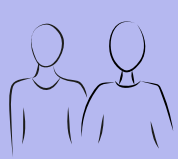
HET GEDRAG KOMT VOOR IN VERSCHILLENDE ZORGRELATIES:

Een zorgverlener kan gevoelens ontwikkelen voor een patiënt of cliënt, die op een glijdende schaal ontstaan. Ook andersom komt dit voor. Door deze gevoelens niet op tijd te bespreken, kunnen grenzen worden overschreden. Ook kan seksueel grensoverschrijdend gedrag ontstaan als er tijdens de opleiding en binnen organisaties niet genoeg aandacht is voor het leren aangeven van de eigen grenzen als zorgverlener.

Bijvoorbeeld als er een ongelijke machtsverhouding is, er sprake is van afhankelijkheid tussen collega's in een werk- of opleidingssituatie, collega's fysiek dicht bij elkaar werken of lange tijd één-op-één met elkaar samenwerken.

Vooral op plekken waar patiënten of cliënten lange tijd samenwonen en er geen aandacht is voor specifieke risicofactoren, kunnen situaties van seksueel grensoverschrijdend gedrag ontstaan.

Krachten en kwetsbaarheden

Om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen, is het belangrijk dat we begrijpen wat de kwaliteit van onze zorg verbetert én tegelijk kan leiden tot seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Dat zijn onze krachten en kwetsbaarheden.

Afhankelijkheid

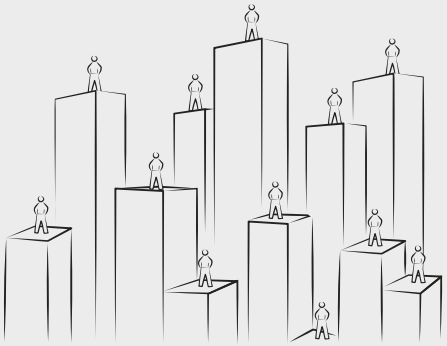
Dat patiënten en cliënten afhankelijk zijn van zorgverleners hoort bij het verlenen van zorg. Een zorgverlener komt (fysiek of emotioneel) dicht bij de patiënt of cliënt om de gezondheid en welzijn te kunnen verbeteren of ondersteunen.

Dit ziet er per werkveld anders uit.

Ook wordt in de zorg intensief samengewerkt in teams. Collega's zijn sterk afhankelijk van elkaar.

VOORBEELDEN

- In de somatische zorg is het vaak nodig dat artsen, verpleegkundigen, therapeuten of andere zorgverleners hun patiënten fysiek aanraken.
- In de ouderenzorg zijn cliënten lange tijd voor ondersteuning, zorgverlening en medische behandeling afhankelijk van zorgverleners.
- In de zorg aan mensen met een verstandelijke beperking leiden verschillen in cognitieve vermogens tot een machtsverschil.
- In de geestelijke gezondheidszorg geven cliënten veel openheid en vertrouwen om met hun mentale problemen aan de slag te kunnen gaan.

Hiërarchische structuur

In de zorg speelt hiërarchie een belangrijke rol. Hiërarchie maakt duidelijk wie welke verantwoordelijkheden, rollen en taken heeft. Dat zorgt voor snelle besluitvorming in acute situaties. Zo verlenen we de allerbeste zorg als er geen tijd te verliezen is. Soms bevordert hiërarchie ook de overdracht van kennis en ervaring.

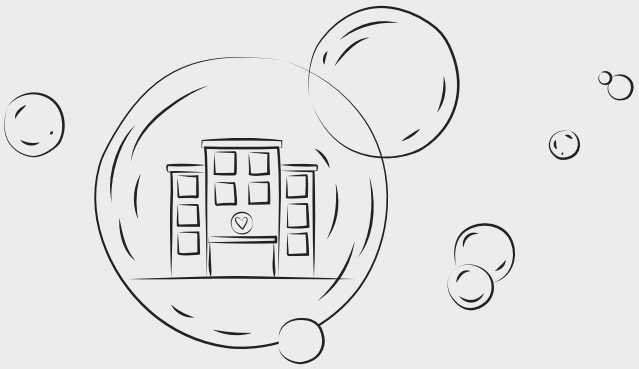
Tegelijk zorgt de hiërarchie in een werk- of opleidingssituatie ervoor dat collega's afhankelijk zijn van elkaar. Dat maakt hen kwetsbaar en kan een open gesprek in de weg staan.

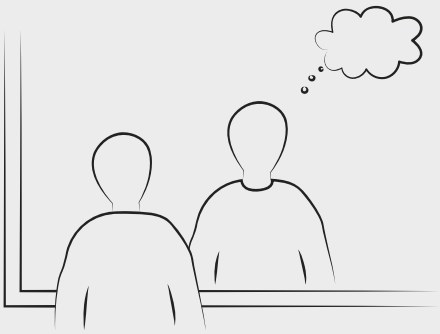
Bubbel

De bubbel waarin we dag en nacht werken in onze zorginstellingen, biedt vertrouwen, privacy en veiligheid. Zeker in één op één-zorgrelaties.

Tegelijk kan het leiden tot blinde vlekken en minder verbinding met en toezicht van de buitenwereld. Ook kan het beschermen van collega's seksueel grensoverschrijdend gedrag in stand houden.

Verder zijn zorgverleners kwetsbaar als ze uit hun eigen vertrouwde en veilige werkomgeving stappen voor zorg bij patiënten of cliënten thuis.

Attitudevorming en reflectie

De aandacht voor attitudevorming en reflectie op het uitoefenen van ons vak kunnen we inzetten om gevoelens, omgangsvormen en seksueel grensoverschrijdend gedrag bespreekbaar te maken en tegen te gaan.

Zonder die aandacht ontstaat een risico op het vervagen van normen en het niet (h)erkennen van grensoverschrijding.

Herkennen
Erkennen
Bespreken

Sociale veiligheid

Sociale veiligheid in de zorg gaat over het voorkomen van elke vorm van grensoverschrijdend gedrag. Ook in de zorg zijn de afgelopen jaren veel goede ideeën ontwikkeld voor verschillende zorgrelaties. Zo werkten we aan gedragscodes, protocollen en het verbeteren van processen om een melding te doen.

Ook is er steeds meer aandacht voor hoe de cultuur en structuur van een organisatie het individuele gedrag bepalen en worden vele trainingen en programma's ontwikkeld en aangeboden.

Sociale veiligheid in de breedte herkennen

Hoewel seksueel grensoverschrijdend gedrag op zichzelf kan staan, zien we het ook in combinatie met andere vormen van grensoverschrijdend gedrag. Denk aan discriminatie, intimidatie, agressie of pesten. Het is dan onderdeel van een onveilige cultuur of een sluipend patroon. Te vaak merken mensen het gedrag niet op of durven ze zich er niet over uit te spreken.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft specifieke kenmerken waar we aandacht voor moeten hebben. Denk aan:
- Onderliggende patronen als seksisme en gendernormen.
- De impact van seksueel grensoverschrijdend gedrag op het slachtoffer en diens persoonlijkheid, relaties, privéleven en carrière.

Iedere vorm van grensoverschrijdend gedrag erkennen en bespreken

Als we seksueel grensoverschrijdend gedrag niet erkennen en bespreken, wordt de impact op het slachtoffer alleen maar groter. Ook kunnen foute aannames over seksueel grensoverschrijdend gedrag leiden tot angst om een melding te doen of je uit te spreken. Een voorbeeld van een foute aanname is dat gedrag pas echt grensoverschrijdend is als er fysiek geweld wordt gebruikt.

Andersom kan aandacht voor seksueel grensoverschrijdend gedrag helpen om iedere vorm van grensoverschrijdend gedrag aan te pakken. Door dit kwetsbare en lastige onderwerp op een veilige manier te bespreken, leer je elkaar beter kennen. Zo ontstaat een basis om iedere vorm bespreekbaar te maken.

Zorgprofessionals hoger in de functionele hiërarchie of leidinggevenden kunnen veel impact maken door voorbeeldgedrag te vertonen en juist het gesprek over seksueel grensoverschrijdend gedrag te organiseren en aan te moedigen.

Integrale aanpak voor cultuurverandering

Seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkomen vraagt om actie op drie pijlers: omgangscultuur, organisatiestructuur en ondersteunend systeem. Dit staat ook in de Handreiking voor *Cultuurverandering op de werkvloer* van de Regeringscommissaris.

Deze handreiking is het startpunt voor onze integrale aanpak. Daarmee versterken en verbinden we ook bestaande initiatieven in de zorg.

De cultuurverandering vraagt bovendien om samenwerking tussen werkgevers, beroeps- en brancheorganisaties, werknemersorganisaties en cliëntverenigingen. En in individuele zorginstellingen om een collectieve verantwoordelijkheid.

In het commitment hieronder focussen we ons op de belangrijkste aandachtspunten voor deze integrale aanpak en het organiseren van de gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Commitment

Met dit zorgmanifest verbindt de sector zich aan de cultuurverandering die nodig is om seksueel grensoverschrijdend gedrag te voorkomen en integer en respectvol gedrag aan te moedigen.

Een cultuurverandering gericht op 3 pijlers: omgangscultuur, organisatiestructuur en ondersteunend systeem

We zorgen voor een open en transparante cultuur waarin we menselijke gevoelens bespreekbaar maken en ongewenste, schadelijke of ongepaste seksuele gedragingen niet tolereren.

Door aan de slag te gaan met de drie actielijnen: omgangscultuur, organisatiestructuur en ondersteunend systeem werken we actief aan het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Wanneer seksueel grensoverschrijdend gedrag toch voorkomt, zorgen we dat alle betrokkenen op tijd gezien en gehoord worden. Melders ervaren daarbij geen nadelige gevolgen van het doen van een melding.

Wij willen dat onopmerkzaamheid voor altijd verdwijnt.

Een cultuurverandering als een doorlopend groeiproces

Omdat iedereen ermee te maken krijgt, geven we alle zorgprofessionals, ook in opleiding, handvatten hoe om te gaan met seksueel grensoverschrijdend gedrag.

We leren van meldingen en interventies, koppelen terug over wat er met meldingen gebeurt en wisselen lessen en ervaringen uit alle lagen van de organisatie uit met andere ondertekenaars van dit zorgmanifest.

We zetten het thema steeds op de agenda en maken bij de implementatie gebruik van bestaande kwaliteitsinstrumenten.

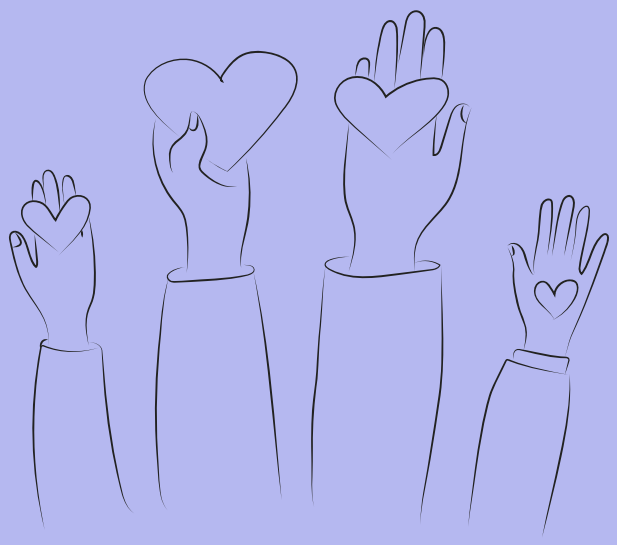
Een cultuurverandering vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid

Dit zorgmanifest onderstreept onze gezamenlijke inzet voor een inclusieve, respectvolle en sociaal veilige zorg voor patiënten of cliënten en collega's. Seksueel grensoverschrijdend gedrag hoort absoluut niet thuis in de zorg.

Wij zetten ons persoonlijk in vanuit de zorg voor patiënten of cliënten en collega's.

Waar het kan nodigen we andere zorgorganisaties uit om zich bij dit manifest aan te sluiten. Zo zorgen we voor een brede cultuurverandering in de hele gezondheidszorg.

Samen zijn wij eigenaar van dit zorgmanifest.

Wil je meer weten over dit zorgmanifest en het ondertekenen?
Ga naar www.manifestvandezorg.nl

Zorgmanifest

Een commitment vanuit het hart van de zorg.

Ondertekenaars per 1 december 2026